УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ “ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV ” SHTIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –

EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
– PROCEEDING BOOK –

Штип, 24 – 25 Септември, 2015
Shtip, September, 24-25, 2015

fesconference@ugd.edu.mk

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ “ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV ” SHTIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК – СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

Штип, 24 – 25 Септември, 2015

– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –

EDUCATION IN XXI CENTURY – CONDITIONS AND PERSPECTIVES –

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

Shtip, September, 24-25, 2015

– PROCEEDING BOOK –

Штип, 2016

Издавач / Publisher

Универзитет „Гоце Делчев“ Штип — University ”Goce Delcev” - Stip
Факултет за образовни науки — Faculty of Educational Science

За издавачот / For publisher

Проф.д-р Соња Петровска, декан / PhD Sonja Petrovska, Dean

Издавачки совет / Publishing council

проф. д-р Блажо Боев — Prof. Blazo Boev, PhD
проф. д-р Лилјана Колева Гудева — Prof. Liljana Koleva Gudeva, PhD
проф. д-р Кирил Барбареев — Prof. Kiril Barbareev, PhD
проф. д-р Дејан Мираковски — Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Главен и одговорен уредник / Editor in chief

Проф.д-р Соња Петровска — PhD Sonja Petrovska

Технички уредник / Technical Editing:

Доц. д-р Верица Јосимовска — Ass. Prof. Verica Josimovska, PhD
Доц. д-р Билјана Попеска — Ass. Prof. Biljana Popeska, PhD
Доц. д-р Деспина Сивевска — Ass.Prof. Despina Sivevska, PhD
Славе Димитров — Slave Dimitrov

Јазично уредување / Language Editor:

Виолета Карагунова / Violeta Karagunova (Macedonian language)
Снежана Кирова / Snezana Kirova (English language)

Дизајн / Design:

Славе Димитров

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

37"20"(082)(048.3)
МЕЃУНАРОДНА научна конференција (2015 ; Штип)
Образованието во XXI век [Електронски извор] : состојби и перспективи : книга на апстракти / Меѓународна научна конференција, Штип, 24-25 септември, 2015 = Education in XXI century : conditions and perspectives : book of abstracts / International scientific conference, Shtip, September, 24-25, 2015. - Текст во PDF формат, содржи 100 стр.. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Факултет за образовни науки = Shtip = University "Goce Delcev" Shtip, Faculty of educational sciences, 2015

Начин на пристап (URL): https://e-lib.ugd.edu.mk/naslovna.php. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 29.12.2015. - Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-244-275-4
1. Насп. ств. насл.. - I. International scientific conference (2015 ; Shtip) види Меѓународна научна конференција (2015 ; Штип)
а) Образование - 21 в. - Зборници - Апстракти
COBISS.MK-ID 100254474

Organizers:

University "Goce Delcev" - Stip
Faculty of Educational Sciences
Republic of Macedonia

Organizing Committee:

Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia
Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia
Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Republic of Macedonia
Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia
Despina Siveska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia
Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia
Traj;e Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia
Irena Kitanova, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia
Oliver Cackov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia
Jadranka Runceva, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia
Verica Josimovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Editorial board:

Ph.D Leonid F. Chuprov, Russian Academy of Natural History (RANH, Moscow), Chernogorsk, Russia
PhD Mark R. Ginsberg, College of Education and Human Development at George Mason University, Fairfax, Virginia, USA
Ph.D Ivan Prskalo, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia
PhD Milan Matijević, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia
Ph.D Sinisa Opic, University of Zagreb, Croatia
Ph.D Tamara Gazdic-Aleric, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia
PhD Zaharnytska Iryna Ivanivna, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine
PhD, Lutsenko Iryna Oleksiivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine
PhD Sukhorukova Halyna Viktorivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Kot Nataliia Mykhailivna, Department of Theory and History of Preschool Pedagogy, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine
PhD Anna Studenska, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland
Phd Alina Szczurek-Boruta, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland
PhD Stojan Bogdanovic, University of Nis, Serbia
PhD Stojan Cenikj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia
PhD Stana Smiljkovikj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia
PhD Emina Hebib, Faculty of philosophy, Belgrade, Serbia
PhD Živorad Milenovic, Teaching Faculty, Ieposavic, University of Kosovska Mitrovica, Serbia
PhD Prof.Iliana Petkova, Faculty of Education, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria
PhD Trayan Popkochev, Sout-West University "Neofit Rilski" Blagoevgrad, Bulgaria
PhD Krasimira Mutavchieva, Trakiski Univerzitet, Faculty of Pedagogy, Stara Zagora, Bulgaria
PhD Eleonora Mileva, Teaching Faculty, National Sports Academy "Vasil Levski", Sofia. Bulgaria
PhD Anzhelina Yaneva, Sports Department, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria
PhD Veselina Ivanova, Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora, Bulgaria
PhD Elka Kirilova Yanakieva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
PhD Margarita Koleva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
PhD Nino Mihajlov, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
PhD Tatjana Novovic, Faculty of Philosophy, University of Niksic, Montenegro.
PhD Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Emilija Petrova Gorgeva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Snezana Mirascieva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Snezana Stavreva Veselinovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Stevan Aleksoski, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Blaze Kitanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Snezana Jovanova Mitkovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Despina Sivevska Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Trajce Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Trajce Nacev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
PhD Stojko Stojkov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
MSc Snezana Kirova, Faculty of Philology, University Goce Delcev Stip, Macedonia
MSc Lence Nasev, Academy of Music, University Goce Delcev Stip, Macedonia

LADIES AND GENTLEMEN, DEAR GUESTS!

With great honor and pleasure I welcome You on behalf of all teachers, associates, employees and students of the Faculty of Educational Sciences at the University “Gotse Delchev” in Shtip and I wish You pleasant moments during this solemn event organized to mark 20 years of university education of teachers.

But in fact, the Faculty of Educational Sciences basis its twenty years of existence on 146 year continuous development of formal education of teachers and preschool teachers in the region. The achievements of the Pedagogical-Seminary school founded in 1869, the existence of which is linked to the name of the creator of the first primer and the first textbook for teachers - School Pedagogy - Josif Kovachev, and to the name of the great teacher Gotse Delchev, followed by the School for Teachers established in 1946, Higher Pedagogical School founded in 1959, and the Pedagogical Academy (1961) are woven into the tradition and development of our Faculty.

In 1995 the two-year formal education of teachers and preschool teachers developed into four-year university studies.

In 2007 the Pedagogical Faculty became part of the State University "Goce Delchev" in Shtip, said to be the fastest growing university in Macedonia.

Following the global trends in teacher education, modern trends in education policymaking in Europe and in the world, respecting the knowledge of the history of civilizations as an important intellectual resource for social development, as well as scientifically and experientially diagnosed educational challenges that have emerged as a result of deep changes of values in our society and globalization trends (scientific, educational, technological, and economic) the Faculty of Educational Sciences has designed study programs for I, II and III cycle of studies in accordance with the organizational - pedagogical quality standards in compliance with the principles of the Bologna Declaration and European credit-transfer system with a high level of recognition in the area of European Higher Education.

If 20 years ago our Faculty started to implement teaching with 5 PhDs and 3 masters as regular employees, today we can proudly say that our academic community is comprised of 20 PhDs and one master.

Today our students have the opportunity to educate themselves at the faculty which sees its future as a continuous development aimed at:

- Strengthening and expanding international partnerships
- Popularization of mobility of students and staff,
- Internationalization and improvement of scientific research work,
- Improvement of pedagogical approaches to teaching and links with practice, putting students at the center of the educational process.

Ladies and Gentlemen,

I take this opportunity to thank you for coming today to celebrate with us the teaching profession and our contribution to it.

We are quite aware that the road to success is long and winding and it is easier to travel with joint forces. That is why we wanted to mark this celebration by organizing a scientific conference dedicated to education in the 21st century. Let us share our knowledge, understanding and experiences regarding the situation and perspectives and suggest possible ways of modernization. 89 papers have been submitted and there are authors from 8 countries. This is really promising!

Once again, I wish you all a warm welcome and successful work.

Dean,
Prof. d-r Sonja Petrovska
24. 09. 2015., Stip

ПОЧИТУВАНИ ...

Со голема чест и задоволство, Ве поздравам во името на сите наставници, соработници, вработени и студенти на Факултетот за образовни науки при Универзитетот Гоце Делчев во Штип и Ви посакувам пријатни моменти во текот на оваа свечена манифестација организирана по повод 20 годишно факултетско образование на наставници и воспитувачи.

Факултетот за образовни науки своето постоење го темели на 146 годишниот континуиран развој на формалното образование на наставници и воспитувачи на овие простори. Во традицијата и развојот на нашиот факултет се вткаени достигнувањата на Педагошко-богословското училиште основано во 1869 год. Со чие постоење се врзува името на творецот на првиот буквар и првиот учебник за наставници – Школска педагогија – Јосиф Ковачев, и името на големиот учител Гоце Делчев, па Учителската школа основана во 1946 год, Вишата педагошка школа формирана во 1959 год, Педагошката академија (1961 год.).

Во 1995 година формалното двегодишно образование на наставници и воспитувачи прераснува во четиригодишно факултетско образование.

Во 2007 година Педагошкиот факултет стана дел на државниот Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, кој го носи епитетот најбрзорастечки Универзитет во Р Македонија.

Следејќи ги глобалните тенденции во образованието на наставници, современите тенденции во креирањето на образовните политики во Европа и во Светот, респектирајќи ги знаењата за историјата на цивилизациите како значаен интелектуален ресурс за општествениот развој, како и научно и искуствено дијагностицираните воспитни предизвици кои се појавија како резултат на длабоките вредносни промени во нашето општество и глобализациските тенденции (научни, образовни, техничко-технолошки, економски) ФОН дизајнираше студиски програми за I, II и III циклус на студии согласно организациско –

педагошки стандарди за квалитет, согласно принципите на Болоњската декларација и Европскиот кредит-трансфер систем, со високо ниво на препознатливост во Европскиот високообразовен простор.

Ако пред 20 години нашиот факултет започна да ја реализира наставата и вежбите со 5 доктори на науки и 3 магистри, како редовно вработени, денес со гордост можеме да кажеме дека оваа академска заедница ја сочинуваат 20 доктори на науки и 1 магистер.

Денес нашите студенти имаат можност да се образуваат на факултет кој својата иднина ја гледа како континуиран развој во насока на:

- зајакнување и проширување на меѓународните партнерства,
- омасовување на мобилноста на студентите и на вработените,
- интернационализација и подобрување на научно-истражувачката работа,
- унапредување на педагошките пристапи во наставата и врските со практиката, поставувајќи ги студентите во центарот на образовниот процес.

Почитувани присутни,

Ја користам оваа прилика, да ви се заблагодарам што дојдовте денес заеднички да го чествуваме учителското дело и нашиот придонес во него.

Ние сме сосема свесни дека патот до успехот е долг и кривулест но и дека полесно се патува со заеднички сили. Затоа ова наше празнување сакавме да го одбележиме со Научна конференција посветена на образованието во 21 век, да ги споделиме нашите знаења, разбирања и искуства во врска со состојбите и перспективите како и да предложиме можни начини за негово осовременување.

Уште еднаш, На сите Ви посакувам топло добредојде и успешна работа!

Декан,
Проф. д-р Соња Петровска
24. 09. 2015. година Штип

TABLE OF CONTENTS

1. СО КВАЛИТЕТНИ ПРОМЕНИ ДО ПОКВАЛИТЕТНО УЧИЛИШТЕ
Блаже КИТАНОВ……………………………………………………………..........5
2. LANGUAGE CULTURE – A SEGMENT OF LANGUAGE EDUCATION
Violeta NIKOLOVSKA…………………………………………………………….......9
3. RESEARCH TRENDS IN EDUCATION IN MULTICULTURAL ENVIRONMENTS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA
Elizabeta TOMEVSKA-ILIEVSKA,Emilija SIMONOVSKA JANACKOVSKA, Sadudin SADIKI………………………………………………………………....15
4. USING AUTOMATIC TEXT CATEGORIZATION TECHNOLOGIES IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS
Anna GLAZKOVA……………………………………………………………..…23
5. THE ROLE OF BUSINESS SCHOOL IN THE POST-GRADUATE EDUCATIONAL SYSTEM
Nikita RAVOCHKIN……………………………………………………….….…..27
6. FORMATION OF ETHICAL RULES (CODE) IN PRESCHOOLERS THROUGH THE BULGARIAN CHILDREN'S FOLKLORE GAMES
Julia DONCHEVA…………………………………………………………….…..…32
7. FORMATION OF HUMAN POTENTIAL: INSTITUTIONAL MECHANISMS AND POLICIES
Stanka RINKOVA…………………………………………………………….….....…36
8. THEORETICAL FORMULATION AND SCIENTIFIC JUSTIFICATION OF THE PROBLEM OF TRAINING TEACHERS IN TECHNICS, TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP
Tsvetana KOSTADINOVA ANTIPESHEVA…………………………………..…41
9. INTERACTIVITY IN TEACHING STUDENTS MODERATORS
Kosta KOSTOV, Silvia KYUCHUKOVA, Hristina MILCHEVA………………......45
10. EVALUATION OF STUDENTS' LEARNING UNDER THE PRISM OF EXPECTED OUTCOMES
Teuta SHABANI, Suzana NIKODINOVSKA BANCOTOVSKA…………………..…49
11. COMMUNICATION IN THE TEACHING PROCESS. INTERACTIVE NATURE OF COMMUNICATION
Valentina VASILEVA……………………………………………………………57
12. PHYSICAL ACTIVITY OF 3-4 YEARS OLD CHILDREN IN KINDERGARTEN
Filip SHABANSKI…………………………………………………………………....60
13. MACEDONIAN LANGUAGE IN SECONDARY EDUCATION
Liljana MAKARIJOVSKA, Zhaklina GJORGIJOSKA……………………………....64
14. STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS TEACHING GRAMMAR IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM
Vesna KOCEVA, Marija TODOROVA…………………………………………………69
15. FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM ANXIETY
Marija TODOROVA, Vesna KOCEVA...75
16. TEACHERS AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF KEY COMPETENCE CULTURAL EXPRESSION AMONG STUDENTS
Svetlana PANDILOSKA GRNCHAROVSKA, Fadbi OSMANI, Gordana STANKOVSKA…………………………………………………………………...…82
17. INTRODUCTION OF THE DUAL SYSTEM IN THE BULGARIAN VOCATIONAL EDUCATION – REALITY AND CHALLENGES
Svetlana NIKOLAEVA……………………………………………...……………86

18. THE VALUES OF EDUCATIVE FUNCTION IN RELATION PARENT-SCHOOL
Ardita CEKA, Rabije MURATI……………………………………………………….89
19. ELECTRONIC VERSUS TRADITIONAL TEST FOR MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOLS
Katerina PANEVA……………………………………………………………..93
20. THE SIGNIFICANCE OF LOCALLY DEVELOPED EDUCATIONAL SOFTWARE IN THE PROCESS OF SCHOOLS' COMPUTERIZATION
Olga SAMARDJIKJ JANKOVA……………………………………………………...99
21. THE ACTIVITY OF MUSICAL GAMES FOR CHILDREN
Mujeser ILJAZI……………………………………………………………………105
22. THE PATIENT IN THE PROCESS OF LEARNING IN HIGHER MEDICAL SCHOOL
Silvia KYUCHUKOVA……………………………………………………………110
23. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING MUSIC EDUCATION
Lence NASEV……………………………………………………………………113
24. LEISURE TIME AND SPORT ACTIVITIES OF STUDENTS FROM THE FACULTY FOR PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL EDUCATION AT SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI" – BULGARIA
Georgi IGNATOV...116
25. PLACE OF LIVING AS A FACTOR IN ORGANIZING STUDENTS' LEISURE TIME
Despina SIVEVSKA, Biljana POPESKA……………………………………………122
26. METHODICAL APPROACH TO LEARNING ABOUT THE HOLOCAUST BY THE MODEL OF YAD VASHEM SCHOOL
Zhivorad MILENKOVIC…………………………………………………………..129
27. A HERMENEUTIC READING OF A POETIC LITERARY WORK DURING IMPLEMENTATION OF A LESSON
Milena RISTOVA-MIHAJLOVSKA………………………………………………...136
28. SOME GUIDELINES FOR INTELLECTUAL PREPARATION DURING PHYSICAL CONTACT BETWEEN THE INSTRUMENT AND THE PIANIST
Angele MIHAJLOVSKI……………………………………………………………..142
29. IMPLICATION OF EFFECTIVE SCHOOL MANAGEMENT FOR THE CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS
Kristinka OVESNI, Emina HEBIB, Vera RADOVIĆ………………………………..148
30. THEORIES, SOCIAL EXPERIENCES AND PRACTICE IN INTERCULTURAL PEDAGODY
Alina SZCZUREK-BORUTA……………………………………………………..157
31. TEACHERS' ASSESSMENTS OF CERTAIN CURRICULAR DETERMINANTS IN PRIMARY SCHOOL
Milan MATIJEVIĆ, Siniša OPIĆ, Goran LAPAT……………………………………162
32. THE SOCIO-POLITICAL IMPACT OF THE NEW SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TRENDS IN ARCHAEOLOGY, HISTORY AND RELATED FIELDS
Ljuben TEVDOVSKI……………………………………………………………....172
33. THE PRACTICE OF TAEKWONDO AS A PREDICTOR OF MOTOR ABILITIES
Ivan PRSKALO, Anamaria RADIĆ……………………………………………….178
34. THE RELATION MOTIVE - TEACHING CONTENT IN STIMULATING COGNITIVE ABILITIES THROUGH ARTISTIC ACTIVITIES AT PRESCHOOL AGE
Maja RAUNIK KIRKOV…………………………………………………………182
35. CONTEMPORARY ADULT LITERACY MODELS
Elena RIZOVA, Zoran VELKOVSKI……………………………………….......188

36. COMPARATIVE ANALYSIS OF PROGRAMS FOR PRE-SCHOOL EDUCATORS IN EUROPE
Kiril BARBAREEV, Alma TASEVSKA……………………………………………196
37. INCLUSIVE EDUCATION - ROLE OF THE TEACHER AND BENEFITS
Sonja PETROVSKA…………………………………………………...203
38. THEORETICAL APPROACHES TO MODERN INTERPRETATION OF PEDAGOGY OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS
Eleonora MILEVA……………………………………………………………210
39. POSTMODERN CONCEPTS OF FOUCAULT'S EDUCATION AND ITS RELATIONSHIP WITH DISCIPLINE
Kushtrim AHMETI…………………………………………………………215
40. ECOLOGY – A NECESSARY FACTOR IN TEACHING METHODS FOR NATURE AND SOCIETY STUDIES FOR FORMING A RESPONSIBLE PERSON
Oliver CACKOV, Tatjana GREGOVA...219
41. THE ISSUE OF RESPECTING THE DEVELOPMENTAL POSSIBILITIES AND ACTIVITY-PLANNING IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT
Alma TASEVSKA, Kiril BARBAREEV……………………………………………223
42. INTEGRATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES INTO PRESCHOOL EDUCATION
Tatyana V. NIKULINA…………………………………………………………228
43. WHAT SHOULD MODERN SCHOOL LEARN
Snezana KIROVA, Dragana KUZMANOVSKA, Biljana IVANOVA……………...233
44. EDUCATIONAL FUNCTION OF THE SCHOOL IN CONTEMPORARY SOCIETY
Emilija PETROVA GORGEVA, Mitko KOCEV..238
45. SOME METHODS IN TEACHING PHYSICAL AND HEALTH EDUCATION
Marjan MALCEV…………………………………………………………………...243
46. REVIEW OF ADOLESCENT LITERATURE THROUGH COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NOVELS "THE BLUE PATH OF LOVE" BY METODI MANEV AND "VOICE OF LOVE" FROM GROZDANA OLUJIC
Jovanka DENKOVA…………………………………………………………....247
47. INTERPRETATION OF A LYRIC POEM IN IV AND V GRADE
Blaze KITANOV, Irena KITANOVA………………………………………………..253
48. TRAINING EFFICIENCY OF CYCLISTS SPECIALIZED IN ROAD CYCLING
Ivan KOLEV…………………………………………………………………………...258
49. PHYSICAL EDUCATION AND DIAGNOSTIC PROCEDURES
Veselina IVANOVA, Galena TERZIEVA……………………………………………..262
50. PROTECTION OF IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE THROUGH EDUCATING STUDENTS OF PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION
Trajce NACEV, Dragan VESELINOV………………………………………………...265
51. FORMATION OF TOLERANCE IN ADOLESCENTS
Valentina VASILEVA……………………………………………………………..271
52. NEW EDUCATIONAL POLICIES AND THEIR REFLECTIONS ON SOCIAL DEVELOPMENTS
Daniela KOCEVA, Snezana MIRASCIEVA…………………………………………275
53. PRESENCE OF ENTREPRENEURSHIP IN PRIMARY EDUCATION IN MACEDONIA
Lulzim MEHMETI…………………………………………………………………….280
54. CONSONANT /J/ IN COLLOQUIAL SPEECH AND ITS IMPACT ON WRITING
Blaga PANEVA………………………………………………………………….....284
55. METHODICAL STRUCTURE OF A LESSON FOR INTERPRETATION OF A FAIRY TALE
Irena KITANOVA…………………………………………………………….....289

56. THE INFLUENCE AND THE EFFECTIVENESS OF FORMATIVE ASSESSMENT AND THE FEEDBACK IN STUDENTS' SUCCESS AND ACHIEVEMENTS
Valdeta ZENUNI-IDRIZI……294
57. AESTHETIC EDUCATION OF EDUCATORS AS A FUTURE CHALLENGE
Valentina PAJAZITI, Vlora MARKU-TUQI……299
58. SOCIAL AND COMMUNICATIONAL-INTERACTIVE COMPETENCES OF TEACHERS AND STUDENTS IN EDUCATION
Florina SHEHU……302
59. INFLUENCE OF MEDICINES ON THE COGNITIVE SKILLS OF CHILDREN WITH CHRONIC DISEASES
Elena IVANOVA BUYUKLIEVA……308
60. THE SPIRITUAL ASPECT OF HUMAN DEVELOPMENT AND THE EDUCATION IN XXI CENTURY
Eleonora PENCHEVA……312
61. RESEARCH IN TEACHING PRACTICE
Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA……316
62. HOW ARE PEACE AND TOLERANCE REPRESENTED IN HISTORY TEXTBOOKS FOR PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION
Todor CEPREGANOV, Sonja NIKOLOVA……324
63. ETHICS AS TEACHING
Trajce STOJANOV……330
64. RISK ASSESSMENT OF HYGIENIC AIR QUALITY UPON PRESCHOOL CHILDREN'S HEALTH IN KINDERGARTEN "VERA CIRIVIRI TRENA" IN SHTIP
Snezana STAVREVA VESELINOVSKA……335
65. ABOUT SOME EDUCATIONAL GOALS IN TEACHING-SOCIO-CULTURAL PROBLEM OR A CHALLENGE MODERN EDUCATION
Snezana MIRASCHIEVA, Emilija Petrova GJORGJEVA, Daniela KOCEVA….339
66. ESCAPE FROM THE WAR –TIME IN THE UNCERTAINTIES OF LIFE TO REFUGEE IN BULGARIA. FUNDAMENTAL RIGHTS OF PERSONS SEEKING INTERNATIONAL PROTEKTION IN TERMS OF THE BUREAUCRATIC SYSTEM IN BULGARIA
Pavlin PETROV……344
67. HIGHER EDUCATION IN THE PERIOD OF TRANSITION
Verica JOSIMOVSKA……353
68. RESEARCH OF THE CONFLICT ZONES IN THE SYSTEM OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF THE CHILD BY THE METHODOLOGY OF RENE GILLE
Julia DONCHEVA……356
69. CLASSROOM SOCIAL CLIMATE
Despina SIVEVSKA……360
70. COMPATIBILITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOOL CURRICULA IN R. MACEDONIA
Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA, Biljana POPESKA……366
71. THE IMPORTANCE OF THE CAREER CONSELING PROCESS
Tanja ATANASOSKA, Biljana CVETKOVA DIMOV, Ana GJORGJEVA……376
72. ROLE OF MANAGEMENT IN IMPLEMENTING EDUCATION INCLUSIVE POLICIES
Sadete TERNAVA-OSMANI, Voglushe KURTESHI……380
73. WHICH FACTORS ACCORDING TO THE PARENTS AFFECT THE EDUCATION OF CHILDREN
Voglushe KURTESHI……385

74. THE PHILOSOPHICAL PARADIGM OF SIGMUND FREUD
Slobodan MARKOVIC…………………………………………………………….....370
75. EDUCATIONAL NEEDS AND ACHIEVEMENTS OF ROMA CHILDREN AND OTHER CHILDREN FROM MARGINAL ETHNIC GROUP IN RM
Stevan ALEKSOVSKI…………………………….……………………………....377
76. COMMUNICATIVE-PEDAGOGICAL FEATURES OF COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS-COMMUNICATIVE COMPETENCE
Biljana GRAMATKOVSKI, Jasminka KOCHOSKA………………………………..387

UDK: 37.043.2-054(497.7:=214.58)

EDUCATIONAL NEEDS AND ACHIEVEMENTS OF ROMA CHILDREN AND OTHER CHILDREN FROM MARGINAL ETHNIC GROUP IN RM

Stevan ALEKSOVSKI[1]

Abstract

Multicultural education is an approach that allows students to understand the respect and appreciate cultural differences and similarities, and to recognize the achievements of different ethnic, racial, age, class, gender and religious groups. This approach seeks to some extent to smooth relations between these groups in society, whether belonging to the dominant or groups because of systemic oppression are disadvantaged or are discriminated against.

More experts in this area believe that Macedonia is a country where there are conditions for multicultural education and successful integration children from marginalized communities in our upbringing - educational system.

But we believe that through more independent research to be done to test the educational needs of Roma children and children of other marginal communities, need to prove our claims that the scope of coverage of Roma children and other students from different ethnic communities primary schools in the country, despite the systemic oppression, have a major impact and other socio -economic and cultural factors.

This primarily refers to the lower socio - economic status of Roma families, the traditional way of life and cultural milieu, the inability to invest in the education of their children by Roma families, ignorance of the language of instruction in primary schools, low cultural and educational level of the parents of these children, the size of the family, patriarchal or anarchic type of family, early marriage and so on.

ОБРАЗОВНИТЕ ПОТРЕБИ И ПОСТИГНУВАЊА НА ДЕЦАТА РОМИ И ДРУГИТЕ ДЕЦА ОД МАРГИНАЛНИТЕ ЕТНИЧКИ ГРУПИ ВО Р.М.

Вовед

Предмет на истражување во овој труд е да ги анимираме младите истражувачи и да укажеме на потребата од поголем број на истражувања на образовните потреби на децата Роми и на другите деца од маргиналните заедници во Република Македонија. Истражувањата од оваа проблематика во земјите од Европската Унија покажаа дека мултикултурализмот не наиде на плодно тло и дека децата од маргиналните етнички групи не се доволно интегрирани во нивните образовни системи.

Мултикултурното образование е пристап што овозможува учениците да ги разберат, почитуваат и ценат културолошките разлики и сличности, како и да ги препознаат достигнувањата на различни етнички, расни, возрасни, класни, полови и верски групи. Овој пристап има за цел, до извесна мера, да ги изедначи односите меѓу овие групи во општеството, независно дали припаѓаат на доминантните или на групите кои поради системската опресија се во подредена положба, односно се марнинализирани.

Системската опресија, како форма на системска дискриминација која формира погрешни стереотипи и предрасуди кон преставниците на маргиналните заедници во општеството, се смета дека е една од причините да не заживее во пракса мултикуктурализмот и да не се реализира мултикултурното образование како:,,*една форма на афирмативна акција за обезбедување на поддршка и вклучување на припадниците на подредените групи во институциите на системот“.*

[1] University Goce Delcev Stip, Stip, Macedonia, stevan.aleksovski@ugd.edu.mk

Повеќе експерти од областа на оваа проблематика сметаат дека Република Македонија е земја каде има услови за мултикултурно образование и успешна интергграција на децата од маргиналните заедници во нашиот воспитно - образовен систем. Се поставува отворено прашањето: Дали е тоа навистина така?

1.Терминолошко објаснување (дефинирање) на основните поими поврзани со опфатеноста и образовните постигнувања на децата Роми и децата од другите маргинални заедници

Од особено значење во овој труд е најнапред точно да се дефинираат, односно точно да се утврди што се подразбира под поимот мултикултурно образование, системска опресија, опфатеност и образовни постигнувања на децата од маргиналните заедници.

Мултикултурното образование е пристап што овозможува учениците да ги разберат, почитуваат и ценат културолошките разлики и сличности како и да ги препознаат достигнувањата на различни етнички, расни, возрасни, класни, полови и верски групи. Основна цел на мултикултурното образование, според нас, е да овозможи поголема етничка, расна, возрасна, класна, полова и верска правда, со вградување на различни културни и образовни курикулуми во сите степени на образовниот систем во Р. Македонија.

Образовни постигнувања - искажување на успехот на ученикот по неговите одредени и видливи манифестации во знаењето, способностите и однесувањето.[1]

Опфат на школување – број или процент на деца кои во една школска година или во одредено училиште поминале низ предвидените програми на воспитно-образовната работа.[2]

Успех – крајно остварување на наставната програма која се искажува во остварувањето на информативната (сознајно, когнитивно, материјално) задача со оглед на квантитетот и квалитетот на стекнатите знаења, ширината и степенот на развиеноста на многустручните способности кои се однесуваат на функционалните (оперативни, апликативни, формативни, психомоторички) задачи и ширина и квалитет на усвоените воспитни вредности на однесување (воспитна задача). Успехот може да се искаже кумулативно, описно или комбинирано. [3]

Образовна селекција – бирање, одбирање на одреден број на ученици од пошироката популација за понатамошно образование според однапред утврден критериум.[4]

Образование - збир од она што ќе се научи од книгите и од учените луѓе, активен и лично воден процес во којшто поединецот нешто постигнува со помош на учење, чија цел е развивање на знаењата, моралните вредности и сфаќања.[5]

Социо-економски статус – Овој поим е тродимензионален и ги опфаќа: занимањето или професијата на родителите, приходите и степенот или нивото на образование на родителите.[6]

Културното милје – се однесува на традиционално историскиот начин на живеење, стилот на живот, секојдневните културни навики, вредности и традиции.[7]

Инвестирање во образованието – вложување на пари во образованието и неговиот развој, при што се претпоставува дека вложувањето ќе биде помало од ефектот кој ќе се постигне со него.[8]

Етничка ромска заедница – се однесува на заедница која е доминантно ромска и е именувана како ромска заедница од страна на самите жители, од нивните нeромски соседи и од локалните власти.[1]

---

[1] Дефиниција преземена од интернет www.wikipedia.com.mk.

[2] Поткоњак, Н., Јакшич, А., Ѓоргиевич, Ј., Коциќ, Љ., Трнавац, Н., Хавелка, Н., Хрњица, С., (1996), *Педагошки лексикон*, Београд: Завод за учебнике и наставна средства, стр.355.

[3] Поткоњак, Н., Јакшич, А., Ѓоргиевич, Ј., Коциќ, Љ., Трнавац, Н., Хавелка, Н., Хрњица, С., (1996), *Педагошки лексикон*, Београд: Завод за учебнике и наставна средства, стр.517.

[4] Поткоњак, Н., Јакшич, А., Ѓоргиевич, Ј., Коциќ, Љ., Трнавац, Н., Хавелка, Н., Хрњица, С., (1996), *Педагошки лексикон*, Београд: Завод за учебнике и наставна средства, стр.454.

[5] Петровски, В., (2007), *Етничноста како фактор за образование во Репиблика Македонија*, Штип: Педагошки факултет, стр.25.

[6] Георгиевски,Т., П., (1999), *Социологија на образованието*, Скопје: Филозофски факултет, стр.95.

[7] Дефиниција дадена од самиот автор.

[8] Поткоњак, Н., Јакшич, А., Ѓоргиевич, Ј., Коциќ, Љ., Трнавац, Н., Хавелка, Н., Хрњица, С., (1996), *Педагошки лексикон*, Београд: Завод за учебнике и наставна средства, стр.332.

Системска опресија – форма на системска дискриминација која формира погрешни стереотипи и предрасуди кон преставниците на маргиналните заедници во општеството.

2. Мултикултурното образование како можност за задоволување на образовните потреби на децата Роми и децата од другите маргинални заедници во Р. Македонија

Мултикултурното образование е, всушност, образование без предрасуди. Се залага за пренебрегнување на погрешните стереотипи и предрасуди кои ги создаваат институциите на системот градејќи дискриминаторски и опресивен однос кон малцинските групи. Ова образование ќе овозможи секој поединец да се спротивстави и реагира против сите форми на угнетување, расизам, сексизам, ејџизам, национализам, без разлика дали е тоа од страна на некој поединец или институција.

Мултикултурното образование се залага за инклузијата во образованието, што значи образование за сите ученици без разлика на нивните потенцијали и социјална положба.

Мултикултурното образование може да се одвива на повеќе нивоа за да се изврши што поуспешна трансформација на системот на вредности за промена на стереотипите, надминување на предрасудите и создавање услови за поправедно општество. Мултикултурното образование треба да се залага да се искорени асимилацијата на малцинските групи во општеството и на тој начин тие групи да ги афирмираат сопствените културни карактеристики.

Тоа значи дека тоа во принцип треба да се бори против системската опресија (дискриминација) во општеството. Мултикултурното образование, покрај другото, се залага за укинување на национализмот и расизмот, односно дискриминацијата на луѓето заради нивното национално потекло или расата.

Мултикултурното образование го афирмира плурализмот во општеството со цел сите луѓе кои припаѓаат не само на доминантната, туку и на малцинските групи да имаат подеднакви права на глас, политичка и верска слобода и право да си го негуваат го сочуваат својот мајчин јазик, култура и обичаи.

Мултикултурното образование треба да овозможи поединците од доминантната група која свесно или несвесно ја искористува, ја понижува или ја малтретира малцинската група, да престанат да вршат системска опресија (дискриминација) и да станат сојузници на поединците од овие маргинални групи и да се заложат да се стопира понатамошната дискриминација и угнетување на поединците од овие маргинални групи од страна на општеството или од некои екстремни поединци. Сојузникот треба да преземе таква афирмативна акција без да се плаши за својот статус во општеството.

Мултикултурното образование се залага за рамноправост и еднаквост, што значи фер однос кон сите луѓе независно од нивната етничка, верска, полова и класна положба, што значи и еднакво вреднување и добивање на еднаков третман на сите луѓе во општеството што на сите им дава подеднакви можности за задоволување на нивните потреби. Мултикултурното образование се бори да се надмине интернализираната доминација, односно погрешното мислење што за себе го имаат внесено преставници на доминантната група, а се базира на системската опресија, моќта и погрешните информации за луѓето од маргиналните заедници во општеството. Но, исто така, се залага за надминување на погрешното мислење што го имаат за себе претставниците на потчинетите групи како интернализирано угнетување кое е последица на погрешните информации и лошото однесување кон нив од страна на институции или поединци од доминантната група.

Иако кажавме дека повеќето од експертите од областа на оваа проблематика сметаат дека Република Македонија е земја каде има услови за мултикултурно образование и успешна интерграција на децата од маргиналните заедници во нашиот воспитно-образовен систем, сепак, треба да се истражува и докаже дали тоа навистина е точно.

Ние, кои се занимаваме со истражувања во оваа проблематика, сметаме дека иако како држава сме мултиетничка и мултикултурна земја со мнозинско македонско население која до денес ја има задржано својата унитарност, за жал, сè уште не можеме да зборуваме за голема интегрираност на децата Роми и децата од маргиналните заедници во нашиот воспитно-образовен систем. Статистичките показатели со кои располагаме не се многу прецизни зошто од транзицијата до денес се

[1] Извештаи, (2007), *Еднаков пристап до квалитетно обраование за Ромите, том два*, Budapest: Open society institute.

иселени над 250000 Македонци во западноевропските и прекуокеанските земји. Сепак, според податоците од пописот, бројноста на населението во Република Македонија изгледа вака:

Табела 1. Етничка припадност на населението во Република Македонија

(според попис 2002 година) Извор: Државен завод за статистика (ДЗС)

Етничка група	Вкупно	Процент(%)
Македонци	1.297.981	64,2 %
Албанци	509.083	25,2 %
Турци	77.959	3,9 %
Роми	53.879	2,7 %
Срби	35.939	1,8 %
Бошњаци	17.018	0,8 %
Власи	9.695	0.5 %
Други	20.993	1,0 %
Вкупно	2. 022. 547	100 %

Мораме да истекнеме дека постои значителен диспаритет меѓу нивото на образованието во Република Македонија во однос на мнозинското население и на останатото малцинско население затоа што, речиси, четвртина од полнолетните ученици Роми, но и на другите припадници на националните малцинства, немаат никакво образование. Не се располага ниту со веродостојни проценки во врска со бројот на ученици на школска возраст кои воопшто не посетуваат училиште, но некои истражувања покажуваат дека бројката е голема. Стапките на осипување тешко можат да се утврдат, но проценките се движат во рамките од 8 проценти, па сè до 49 проценти ученици кои рано го напуштаат основното образование. Генералната образовна политика им посветува многу малку внимание на конкретните потреби на истите, иако организациите на граѓанското општество, со одобрение од Министерството за образование и наука, активно развиваат и спроведуваат различни проекти што го поддржуваа образованието на националните малцинства.

Согласно одредбите на Уставот и на законите, припадниците на националните малцинства имаат еднаков пристап кон образовните институции како и право на образование на својот јазик затоа што државата им гарантира бесплатно основно и средно образование (како задолжителни) и им гарантира посебна национална квота во високообразовните институции. Образованието е фундаментално човеково право. Тоа им овозможува на децата, младите и возрасните да стекнат моќ критички да размислуваат, да прават избор сè со цел да си го подобрат сопствениот живот. Образованието го разбива затворениот круг на сиромаштија и е клучен елемент на економскиот и социјалниот развој. Образованието, декларативно, мора да биде достапно за секој што живее на тлото на Македонија без оглед на неговата возраст, пол, религиозна определба, етничка припадност, здраствена состојба и социјална и финансиска положба. Меѓутоа, сè повеќе се истакнува потребата образованието да ги надмине проблемите и да ги елиминира системската опресија и сите други фактори коишто предизвикуваат образовна апстиненција и осипувања, што е најчест случај кај учениците Роми, но и кај другите припадници на националните малцинства.

Покрај системската опресија (дискриминација), како можни причини поради кои мултикултурното образование не заживеа во нашата земја, а што може да се констатира како факт преку малата опфатеност и слабите образовни постигнувања кај децата Роми и децата од другите припадници на различните етнички заедници, се наведуваат :

- социјално-економскиот статус, нискиот степен на образование на родителите, немотивираноста и негативниот став спрема училиштето, ромската традиција, обичаи и култура (културното милје), начинот на живот, јазикот на кој се одвива наставата и малата вклученост на овие деца во предучилишните установи што натаму се евидентира и во основното и средното образование.

Затоа во продолжение на овој труд поконкретно ќе се задржиме и кажеме на што се должат разликите во образовните постигнувања по етничка основа и ќе ги детектираме можните причини коишто влијаат врз слабите образовни постигнувања кај децата Роми, но и кај учениците припадници на различни етнички заедници во основните училишта во нашата земја.

3. Социјално – културните фактори коишто најчесто влијаат на малата опфатеност и на слабите образовни постигнувања на децата Роми

Според социјалната структура на ромската заедница таа е доминантно сиромашна, 80-90 проценти живеат во сиромаштија, а процентот на формално вработени Роми се движи околу 10 %. Што се однесува до привремената и до сезонската работа, Ромите најчесто се потпираат на сезонска работа на околните полиња, во бербата на тутун, грозје, цреши, вишни и други овошја, се впуштаат во нелегална трговија со дрва или собираат старо железо и отпадни метали за препродажба. Во Источна Македонија жените Ромки наоѓаат работа во лошо платената текстилна индустрија. Освен овие форми на прибирање на приход, најголем број Роми се невработени и живеат од скромната социјална помош. Многу од нив не се квалификуваат за социјална помош поради нивниот нерегулиран статус и немањето документи.

Токму сиромаштијата, односно лошата финансиска ситуација на семејството, се смета како една од главните причини од кои произлегуваат проблемите во образованието на ромските ученици. И покрај тоа што основното образование во државните училишта во Македонија е бесплатно, трошоците за школување на децата се мошне големи и претставуваат товар за ионака сиромашните ромски семејства.

Како резултат на нерегулираниот статус, немањето документи, парични средства, но и неписменоста и традицијата, родителите на ромските деца не ги испраќаат децата во предучилишните установи и постепено се осипиваат и во основното и во средното образование.

Ромските деца со запишување во прво одделение имаат потешкотии во совладувањето на македонскиот јазик што видно се одразува врз неговите понатамошни постигнувања и совладувања на наставниот материјал.

Затоа сметаме дека една од можните причини за слабите образовни постигнувања во училиштата кај учениците од ромската заедница е и недоволното познавање на македонскиот јазик на кој се одвива наставата во основните училишта.

Честопати и големината на семејствата, споредено со просторот и условите во кои живеат (субстандардното живеење), немањето поволна атмосфера за работа може да влијае врз исполнувањето на училишните задачи. Најголемиот број на ромски семејства, кои најчесто имаат по три до четири деца, живеат во лоши услови, немаат пристап до водоводниот и канализацискиот систем и исклучена им се електрична енергија и телефонот (најчесто поради неплатените сметки).

Ромската популација има ниска образовна свест, која често резултира со игнорирање на потребата за образование. Како резултат на ова многу деца немаат поддршка од своите родители во нивниот едукативен развој. Неписменоста, неразбирањето на наставниот материјал, преокупираноста во борбата за животна егзистенција на родителите се јавуваат како можни причини за давање на помош и поддршка на ромските ученици со што се намалува интересот за учење, слабее мотивацијата за учење и сето тоа резултира со слабо образовно постигнување на овие деца во основното и средното образование.

Ромската традиција и култура (културното милје), начинот на живот нивните обичаи, трефикот и раното стапување во брак, често пати се одразуваат врз образовните постигнувања на ромската популација.

Оттаму, овде сакаме да укажеме на потребата низ повеќе независни истражувања да се докаже причинско - последичната поврзаност меѓу етничкото и социјалното потекло и образовните постигнувања на ученици Роми во основните училишта во Р.Македонија и да се утврди степенот на опфат, успехот и селекцијата на ученици од различни етнички групи во основните училишта.

Исто така, е потребно низ повеќе независни истражувања да се утврди дали постои поврзаност помеѓу социо-економскиот статус на семејството и образовните постигнувања на децата Роми и на другите деца од различни етнички заедници во нашите основни и средни училишта и да се утврди дали постои причинска поврзаност помеѓу образованието на родителите на учениците

припадници на различни етнички заедници и образовните постигнувања на истите (учениците) особено во основните училишта.

Тргнувајќи од нашите досегашни сознанија и од други независни истражувања сметаме дека е потребно да се утврди и поврзаноста помеѓу големината на семејството (бројот на членови во семејството) и образовните постигнувања на учениците од различните етнички заедници во основните училишта, но и да се испита дали постои корелација меѓу опфатот на учениици од ромската етничка заедница и нивната традиција, филозофијата на живење и културното милје (начинот на живот) на Ромите и на другите маргинални заедници во Република Македонија.

Иако не е поврзано со социоекономскиот статус, сепак сметам дека треба да се утврди дали постои поврзаност помеѓу јазикот на кој се одвива наставата и образовните постигнувања на децата – Роми и децата што се припадници на различните етнички заедници (особено во основните училишта) во нашата земја.

4.Системската опресија и неефикасната образовна и социјална политика на државата како причина за малата опфатеност и слабите образовни постигнувања на децата Роми и децата на другите маргинални заедници во РепубикаМакедонија

Системската опресија, најчесто, е повразана со општествената дезорганизација. Но, кај нас значајна е и поврзаноста со продолжената транзиција во нашето општество и со неуспехот на концептот на мултикултурно образование.

Системската опресија уште на почетокот од излагањето ја определивме како форма на системска дикриминација која формира погрешни стереотипи и предрасуди кон преставниците на маргиналните заедници во општеството.

Како последица на системската опресија во општеството се формираат стереотипи, кои се погрешни сфаќања за однесување при комуникацијата со разните категории на луѓе што ги формирала традицијата при воспитувањето во одредена макросредина. Стереотипите се шематски и погрешни претстави за особините на личноста на луѓето од различни категории.Тие се плод на непотполна индукција, но и на погрешна генерализација.Тие се извор на предрасудите. Стереотипите се когнитивни компоненти на некој личен став кон некој човек или кон некоја група, а, пак, предрасудите се со конативна компонента и значат неприфаќање на некоја социјална, класна, полова возрасна и професионална група луѓе.

Првиот чекор во настанување на стереотипите е воочувањето на карактеристики на луѓето од некоја маргинална група, кои, за нас, се највпечатливи, а истовремено занемарување и омаловажување на сите други карактеристики. Втор чекор е правењето на неточни генерализации за групата врз основа на првичните впечатоци за некој поединец. На тој начин се фалсификува реалноста и се формира уверување што значи стереотип кој прераснува во предрасуда за луѓето кои припаѓаат на таа подредена група. На крајот од тој процес следува третирање на луѓето од таа група восогласност со формираните стереотипи и предрасуди (практицирање дискриминација).

Значењето на именувањето, односно на етикетирањето како прв чекор во формирање на стереотипи, најмногу го објаснуваат две теории: теоријата на етикетата и теоријата „обвини го обвинетиот“. Овие теории имаат една заедничка нишка, а тоа е етикетирање само на поединците од маргиналните групи како главен извор на сите социјални проблеми во општеството. Имено, корените на социјалните проблеми се сместуваат кај оној кој трпи последици а не во карактеристиките на условите на општественото живеење. Особено тоа е видливо во општества кои се наоѓаат во транзиција и општествена дезорганизација како што е нашето. Како тоа изгледа на примерот на Ромската полулација?

Прво: се дефинираат проблемите и популацијата која е погодена, на пр. ромските деца се понеуспешни во школувањето и често предвреме го напуштаат,

Втор: се споредуваат системите на вредности, културата и однесувањето на групата која има проблеми со доминантната група. На пр.: „Ромите ја ценат слободата, не се навикнати да работат, не им е важно школувањето и воспитно се запуштени“.

Трето: Причината на проблемот се сместува, пред сè, во различностите кои постојат меѓу двете групи, на пр.: „На родителите на ромските деца не им е важно нив да ги школуваат, а не се гледа

дека и тие се неписмени, немаат можност да се вработат и немаат пари да им купат книги и облека на нивните деца“.

Сите овие чекори завршуваат со вршење притисоци и преземање на системска акција за запишување на голем број од ромските деца во специјални училишта , иако се знае дека повеќето од нив не се ретардирани, туку не покажуваат добри резултати на прелиминарните тестови за утврдување на зрелоста за поаѓање на училиште бидејќи не го познаваат јазикот на доминантната група. Ова се прави со образложение дека, наизглед, на тој начин им се олеснувало школувањето.

Анализа на опресијата (системската дискриминација кон Ромите)

1.Постои сфаќање дека ромските деца не сакаат и не можат да учат како останатите деца. На пр.: Потсвесно ги оправдуваме (Сироти деца толку можат, ние не можеме од нив повеќе ни да очекуваме).

2.Постои свест дека ромските деца се мрзеливи. На пр: Потсвесно ги оправдуваме:☹Што да очекуваме од нив >тие даваат сè од себе?

3.За ромските деца и нивните родители образованието не им е важно?

На пр.: Потсвесно мислиме: „Ним им е најважно да преживеат (купи ден помини) не знаат за подобро, што ќе им е образование. На крај, скриено (имплицитно) или манифестно системски се оправдува сместувањето на голем број на ромски деца во специјалните училишта. Се поставува прашањето: Зошто се врши системска опресија? Имено, најчесто специјалните училишта се, во принцип, одвоени од редовните. Знаејќи го тоа, родителите на другите деца не сакаат нивните деца да се мешаат со нив. Така намерно се отежнува уписот на ромски деца во редовните училишта.

Имплицитно: Тестовите за утврдување на зрелост се на јазикот на доминантната група. Поради тоа ромските деца не можат да ги решат тие тестови и излегува дека се ретардирани. Никој, на пр., не се сетил да се вклучат ромски асистенти кои би помогнале при запишувањето и понатамошното образование на ромските деца!

Сметаме дека оваа ситуација е последица на прифаќањето на нов систем на вредности во годините на продолжена транзиција во нашето општество каде главна вредност е *компетитивниот индивидуализам*.

Имено, според Томас Хопс, главен општествен поттикнувач на човековото однесување е користољубивоста - личната корист. Притоа секој сака да ги задоволи своите потреби без да води сметка за потребите на другите луѓе. Но дали е тоа оправдување на опресијата?

Компетитивниот индивидуализам оди уште подалеку. Тој тврди дека сите луѓе имаат подеднакви шанси за постигнување успех или неуспех во животот. Дали е тоа така? Дали за успесите или неуспесите за одговорен може да се смета само поединецот? Дали некој се прашува каде и колкаво е влијанието на општествените институции кои вршат голема дискриминација на поедини групи, нудејќи им на некои повеќе, а на некои помалку можности и шанси за успех (теоријата на Џемс Тејлор). Оттаму и во нашето транзиционо општество, кое е во морална и економска криза „нормално“е да постои системската дискриминација (разните форми на опресија), како што се: расизмот, национализмот, сексизмот, класизмот и ејџизмот. Не може да се тргне од тезата дека натпреварот е фер за луѓе од сите групи и поединци во општеството! Според нас е срушен митот за компетитивноста. Имено, не е добро да се форсира тезата дека мораме да се натпреваруваме со другите и мораме да ги победиме по секоја цена, зашто така „кобајаги“ се гради карактерот, дека тоа е нужна потреба на човекот, дека со натпреварувањето се обезбедува поголема продуктивност.

Сите ние мораме да се самопочитуваме, да бидеме убедени дека можеме да влијаеме на нашиот живот и да го менуваме согласно нашите потреби и условите на живот. Ние не треба да се делиме на добитници и губитници, туку да соработуваме, да се бориме за заедништво, еднаквоправност и за еднакви можности на сите.

Затоа, со оглед на тоа дека секој човек во текот на својот живот бил изложен на општествена опресија, дека секој бил или ќе биде во улога на претставник на доминантна група, или преставник на подредената група, потребно е образовната политика и образовна пракса низ курсевите и работилниците за мултикултурно образование да обезбеди групна поддршка, да се научат луѓето да

соработуваат, да се грижат едни за други, да бидат добри слушатели, да го почитуваат туѓото мислење, да имаат храброст да можат да преземаат заедничка акција за надминување на системската дискриминација (опресија) и да се борат против сите форми на дискриминација. Затоа се потребни сојузници. Тоа е рецепт да успее и концептот на маултикултурното образование во нашата земја.

Системската опресија, односно дискриминација има неколку домени на функционирање: когнитивни, афективни, бихевиорални (волјеви).

Таа може да се манифестира и доживее на личен план, на професионален план (како мобинг) и на општествен план како систематска дискриминација низ разни етнички, верски, расни и политички прерасуди.

Системската опресија поминува низ неколку циклуси:

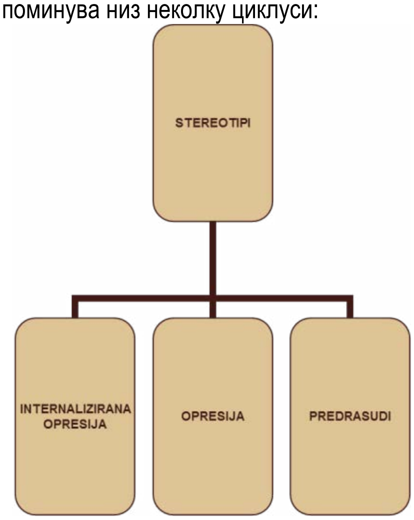

Циклуси на опресија

Се поставува како суштествено и прашањето за реагирањето на власта и на подредените (маргинализирани) груи во општеството на разните форми на системска дискриминација (опресија).

Еве како можат да се претставаат реакциите на власта и на подредените групи на опресијата (системската дискриминација):

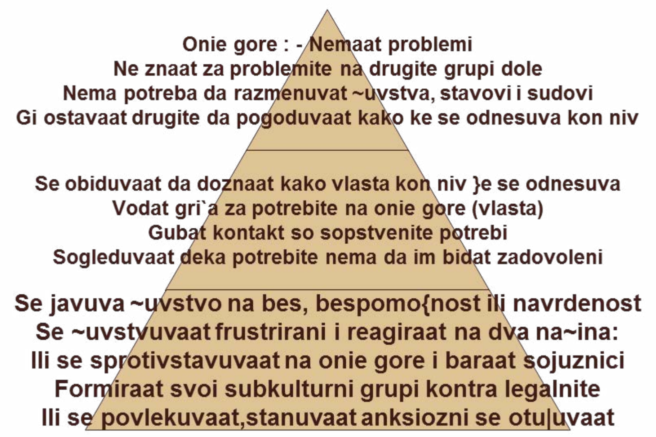

На крајот од овој труд сакаме да дадеме некои совети за надминување на разни форми на системската опресија, односно неколку совети за изградба на сојузништво:

- Сметајте дека темите што вас ве интересираат се подеднакво важни и за други надвор од вашата група.
- Правете и од непријателите сојузници. Имено, луѓето што не се од вашата етничка, верска или политичка групација еден ден можат да ви бидат сојузници и тоа може да биде некогаш и во нивни интерес.
- Морате да верувате дека дискриминацијата и интернализираната опресија е причина другите да ги спречува да ви бидат ефикасни сојузници.
- Претпоставете дека и вие со вашето искуство сте експерт за нешто и имате информации што другите треба да ги чујат „и тој што е ништо е нешто".
- Зборувајте за сопственото искуство на опресија Дискриминација, мобинг, споделете го тоа со другите, кажете колку е тешко тоа да се доживее и како да победите

Само на тој начин градејќи сојузништво, верувајте дека можете да го надминете стравот од репресија и да очекувате поддршка од своите сојузници, да бидете одговорни и подготвени и други лица кои не се во подредената група да бидат вклучени во борбата против дискриминацијата и на тој начин да иницирате поголема општествена свест за позитивни општествени промени, за поголема национална, верска, полова и социјална правда и еднаквост.

Секој просветен работник треба да се чувствува одговорен за создавање на похумани односи во општеството посебно во начинот на реагирање на опресијата, да го промовира чувството на заедништво со подредената група и ги подучува другите за значењето на активното барање на она што се сака, во својата работа да се потпира на разбирањето на личната одговорност, а не на чувството на вина, да работи на образованието и на другите членови на доминантната група, но и со членовите на маргинализираните групи во општеството.

Ние имаме сознанија дека припадниците на потчинетата група се експерти во доменот на своето искуство и имаат знаење и информации што членовите на доминантната група треба да ги чујат за подобро да можат да ја разберат нивната положба. Затоа треба во образовните институции да се вработат асистенти, на пр., од ромската популација како медијатори или олеснувачи кои ќе помогнат за поголема опфатеност и поголеми образовни постигнувања на децата од ромската заедница.

За сето ова што го изложивме во овој труд да добие и емпириска верификација, сметаме дека кај нас треба да да се направат повеќе истражувања и поаѓајќи од резултатите на повеќе независни истражувања од оваа проблематика емпириски да се докаже негативното дејство на системската опресија врз заживувањето на концептот на мултикултурно образование. Низ таквите истражувања може да се креираат поефективни политики и програми за подобрување на образовниот, а последователно и на социјалниот и економскиот статус на Ромите и на другите етничките групи во Република Македонија.

Резултатите од тие истражувања, што треба да се направат за испитување на образовните потреби на децата Роми и децата на другите маргинални заедници, според нас, треба да ги докажат следниве тврдења:

- Врз обемот на опфатност на децата Роми и на другите ученици од различни етнички заедници во основните училишта во Република Македонија, влијаат: системската опресија, социо-економскиот статус, културното милје на семејствата, спремноста за инвестирање во образованието на своите деца и познавањето на јазикот на кој се одвива наставата;

- Социјално - економскиот статус на семејствата игра значајна улога во опфатот и постигнување на подобри образовни резултати;

- Доколку традиционалниот начин на живот и просторната концентрација (културното милје) се пониски, тогаш и опфатот и успехот на учениците ќе биде помал, а селективноста повисока;
- Доколку степенот на подготвеност за инвестирање во образованието на во своите деца од страна на ромските семејства е поголем, дотолку и опфатот и успехот ќе бидат повисоки;
- Солидните познавања на јазикот на кој се одвива наставата влијае врз успехот и опфатеноста, односно врз образовните постигнувања на ученици во основните училишта.
- Доколку културно-образовното ниво на родителите е повисоко, тогаш и опфатот и успехот ќе бидат повисоки, а селективноста помалку изразена.
- Доколку семејството е побројно (поголемо), дотолку опфатноста и успехот на учениците се пониски, а селективноста повисока;
- Различните типови на семејството: патријахално, демократско, анархично, имаат различно влијание врз образовните постигнувања на учениците во основните училишта;
- Доколку приходите на семејствата се ниски, тогаш и успехот и опфатот на децата Роми и децата од другите етнички заедници ќе биде помал.
- Доколку системската опресија е помала, дотолку опфатеноста и успехот во образованието на децата Роми и децата на другите маргинални заедници во Р.Македонија ќе биде поголем.

Заклучок

Како автор на овој труд јас се обидов, пред сè, да ги анимирам младите истражувачи и да укажам на потребата од поголем број на истражувања на образовните потреби на децата Роми и на другите деца од маргиналните заедници во Република Македонија.

Досегашните истражувањата од оваа проблематика во земјите од Европската Унија, покажаа дека мултикултурализмот не наиде на плодно тло и дека децата од маргиналните етнички групи не се доволно интегрирани во нивните образовни системи.

Повеќе експерти од областа на оваа проблематика сметаат дека Република Македонија е земја каде има услови за мултикултурно образование и успешна интергграција на децата од маргиналните заедници во нашиот воспитно - образовен систем. Меѓутоа, постојат голем број фактори кои причините да не заживее во пракса мултикуктурализмот и да не се реализира мултикултурното образование се како *една форма на афирмативна акција за обезбедување на поддршка и вклучување на припадниците на подредените групи во институциите на системот.*

Системската опресија како форма на системска дискриминација која формира порешни стереотипи и предрасуди кон преставниците на маргиналните заедници во општеството се смета дека е една од причините да не заживее во пракса мултикуктурализмот и да не се реализира мултикултурното образование во нашата земја. Затоа, сметам дека кај нас треба да да се направат повеќе истражувања и поаѓајќи од резултатите на повеќе независни истражувања од оваа проблематика емпириски да се докаже негативното дејство на системската опресија врз заживувањето на концептот на мултикултурно образование. Низ таквите истражувања можат да се креираат поефективни политики и програми за подобрување на образовниот, а последователно на тоа и на социјалниот и економскиот статус на Ромите и на другите етничките групи во Република Македонија.

Резултатите од тие истражувања што треба да се направат за испитување на образовните потреби на децата Роми и децата на другите маргинални заедници, според нас, треба да ги докажат нашите тврдења дека врз обемот на опфатност на децата Роми и на другите ученици од различни етнички заедници во основните училишта во Република Македонија, покрај системската опресија, големо влијание имаат и други социо-економски и културни фактори.

Имено, сметаме дека само на тој начин ќе се детектираат основните причини за неуспехот на мултикултурното образование, односно нискиот опфат и слабиот успех на ромските деца и децата од другите маргинални заедници во нашата земја. Тука, пред сè, се мисли на нискиот социјално - економски статус на ромските семејствата, на традиционалниот начин на живот и културното милје, немањето можност за инвестирање во образованието на своите деца од страна на ромските семејства,

на непознавање на јазикот на кој се одвива наставата во основните училишта, ниското културно-образовното ниво на родителите на тие деца, бројноста на семејството, патријахалниот или анархичен тип на семејство, малолетните бракови и сл.

References

Георгиевски,Т., П., (1999), *Социологија на образованието*, Скопје: Филозофски факултет.

Горгиевски,Т.,П., Корубин,Ј., Миљовска,Д., Мирчев,Д., Милосавлевски,С., Петковска,А., Петровска,Б., Стојановски,Н., Трајкоски,И., Чокревски,Т., (1998), *Социологија* Скопје: Студентски збор.

Жоглев, З., (2002), *Социологија на образованието*, Битола: Педагошки факултет.

Потконјак, Н., Јакшич, А., Ѓоргиевич, Ј., Коциќ, Љ., Трнавац, Н., Хавелка, Н., Хрњица, С., (1996), *Педагошки лексикон*, Београд: Завод за учебнике и наставна средства.

Петровски, В., (2007), *Етничноста како фактор за образование во Репиблика Македонија*, Штип: Педагошки факултет.

Ташева, М., (2003), *2 Социологија*, Скопје: Филозофски факултет.